

Kšicová, Danuše

Překlady Táborského z poezie A.S. Puškina

In: Kšicová, Danuše. *Ruská poezie v interpretaci Františka Táborského : z dějin česko-ruských vztahů*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1979, pp. 75-87

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121592>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VI.

PŘEKLADY TÁBORSKÉHO Z POEZIE A. S. PUŠKINA

Druhým autorem Táborskému neméně blízkým byl A. S. Puškin. Jeho poezie zaměstnávala českého básníka po celý život. Na rozdíl od Lermontovovy básnické tvorby, jejíž podstatnou část přeložil do r. 1918, publikoval své překlady z Puškina dlouho jen porůznu v časopisech nebo ojediněle v bibliofilských vydáních a teprve r. 1930 vydal svazek Puškinových pohádek.

Táborský začal překládat Puškina až koncem devadesátých let, kdy měl za sebou již práci na dvou svazcích Lermontovovy lyriky. Přistupoval proto k Puškinově poezii již jako zkušený překladatel. Jeho prvním uveřejněným překladem z Puškina byla prozaická satira *Vymyšlený rozhovor s císařem Alexandrem I.*, kterou otiskl anonymně r. 1896 v beletristické příloze Času.¹ Je to jediná próza, kterou z Puškina přeložil. Puškinovu lyriku, které pak zůstal věrný po celý život, uveřejnil poprvé v jubilejním roce 1899 v nově založeném Slovanském přehledu pod názvem *Z lyriky A. S. Puškina*. Bylo to osm čísel reflexivní a přírodní lyriky. Dalších šest lyrických básní publikoval Táborský až po dvanácti letech r. 1911 v Šaldově Novině, kde o rok později uveřejnil zdařilé překlady Puškinových epigramů spolu s několika básněmi reflexivní a přírodní lyriky.² Dvě populární Puškinovy básně: *Exegi monumentum* a *Vesnice* Táborský otiskl ve svém překladu v jubilejní ročence Radhoště, vydané r. 1936 k stému výročí smrti A. S. Puškina. Jako samostatnou publikaci Táborský vydal r. 1937 Puškinovu báseň *Můj rodokmen*, kterou přeložil u nás poprvé. Bohatou žeň dosud téměř neznámých básní po-

¹ Autorství bylo zjištěno podle vlastnoručního podpisu v časopise z knihovny Fr. Táborského. Bibliografické údaje viz příloha.

² Některé z těchto básní se zachovaly v rukopise. Sr. pozůstalost F. T. Jsou to: *K podobizně Žukovského, Noc, Na Vo-va, (Voroncova), Odpověď, Anděl, Na Karamzina* (2. část), *Ozvěna, Zlato a ocel, V album J. J. Sosnické, Na kn. A. N. Golicyna, Kvas Petra Velikého*. Jedná se o čistopis, určený pro tiskárnu, v němž bylo provedeno jen několik nepatrných změn. V pozůstalosti F. T. se také zachovaly dopisy F. X. Šaldy z let 1906—1919. Devět z nich z let 1910—1912 se týká spolupráce Táborského s Novinou. In.: Danuše Kšicová, *Listy F. X. Šaldy Františku Táborskému*, SPFFBU 1970, D 16, s. 193—214.

litických a poprvé přeložených básní z Puškinova lycejního údobí přinesla monografie *Puškin pěvec svobody*.³

Také Puškinovy pohádky Táborský začal překládat záhy. Již r. 1909 vyšel v Květech jeho překlad Puškinovy *Pohádky o caru Saltánovi*. O tom, jak se tato pohádka Táborskému líbila, svědčí již ta skutečnost, že ji otiskl celkem pětkrát, z toho dvakrát v bibliofilské úpravě — poprvé s ilustracemi V. H. Brunnera, podruhé s kresbami K. Svolinského. Nakonec ji zařadil do knižního vydání svých překladů Puškinových pohádek.

I v překladech z Puškina dodržoval požadavek přesného až doslovného tlumočení, jenž ho zaváděl k ulpívání na detailech, zatímco mu někdy celkový význam unikal. Ve snaze zachovat pokud možno zvukovou stránku překládaného díla přepisoval často slova originálu obdobně znějícími slovy v češtině, i když jejich význam byl posunut. V některých případech užíval rusismů i proto, aby zachoval ruský národní kolorit. Nejzřetelnější je to v jeho překladech Puškinových pohádek. Tak např. v *Pohádce o rybáři a rybce* ponechává staročeský rybářský termín „nevod“, stejně znějící jako v ruštině. Tak tomu bylo ostatně i v některých překladech starších, které však Táborský neznal.⁴ Pováleční překladatelé toto slovo nesprávně zaměňují jinými termíny bez ohledu na jejich významovou rozdílnost — František Hrubín výrazem „čeřen“,⁵ Zdeňka Bergrová - Vovsová plurálem „sítě“.⁶ Podobně je tomu se jmény *cařice* a *carevna*. Táborský jejich použití vysvětluje v předmluvě k Puškinovým *Pohádkám*:

„Pro ruské výrazy ‚царица‘ tj. žena carova, a ‚царевна‘ tj. dcera carova, ponechávám české výrazy cařice a carevna, jako již u Dalimila a v Legendě o sv. Kateřině ‚cisařovna‘ značí dceru císařovu a ‚královna‘ dceru královu.“ (s. 11)

Tuto terminologii přejal i Kříčka. Teprve pozdější překladatelé ji korigují — např. P. Eisner mluví o princezně místo o carevně.⁷ V tomto

³ Monografie obsahuje kromě řady básnických ukázek v textu osmnáct básní ve zvláštní příloze. Celkem je zde na čtyřicet Puškinových básní. Jsou zde i překlady veršů některých děkabristů: Rylejeva, Vjazemského, Odojevského i pokroková díla jiných autorů: Pnina, Jazykova. Z citované literatury je zřejmé, že Táborský překládal podle posledního mu dostupného akademického vydání Leonida Majkova, *Sočinenija A. S. Puškina*, 2 tt., AN SPb 1899. Mladší edici S. A. Vengerova, vydané soukromou firmou Brokhaus—Jefron v Petrohradě r. 1907—1911, zřejmě nedůvěřoval. Vedle toho se opíral o akademické vydání Puškinovy korespondence v red. B. L. Modzalevského, *Písmo*, 3 tt., AN, M. — L. 1926—1935, a o bohatou ruskou i sovětskou literaturu o Puškinovi.

⁴ Tak je tomu např. u překladatele z *Besed lidu* 7, 1899, s. 159—162. Táborský se ve své předmluvě k vydání Puškinových pohádek zmiňuje pouze o překladu Jirečkové, který „невод“ překládá jednoslabičným slovem „sítě“ — to souvisí s chybným rytmem jeho překladu.

⁵ A. S. Puškin, *Pohádky, Živá voda*, Mladá fronta, Praha 1949, s. 58—66.

⁶ A. S. Puškin, *Výbor z díla*, d. I, Klasikové, sv. 10, Svoboda, Praha 1950, s. 239—244. *Spisy A. S. Puškina*, sv. 3, Knihovna klasiků, SNKLHU, Praha 1954, s. 57—64.

⁷ Pohádka o mrtvé princezně a sedmi bohatýrech, přel. P. Eisner, A. S. Puškin, *Výbor z díla*, d. 3, s. 245—260.

směru tedy Táborský vycházel podobně jako představitelé České moderny ze Šaldova požadavku, aby překlad cizí literaturu nepřibližoval, ale přenášel k nám její charakteristické dobové a národní rysy.

Nedostatky překladatelské techniky Táborského se projeví nejvýrazněji v jeho převodech Puškinovy *přírodní a reflexivní lyriky*. Sem nejvíce pronikly rysy parnasistické poetiky, jako nepřírozené zkracování slov nebo užívání jmenných tvarů přídavných jmen, či tzv. poetismů. Do jisté míry to souviselo i s jeho vlastními básnickými návyky. Největší roli sehrálo básnické založení Táborského — lépe mu odpovídala *politická lyrika a satira*. Proto také překlady těchto žánrů jsou lepší. Nejsvěžeji jsou beze sporu jeho překlady Puškinových *epigramů*, které se udržely ještě v poválečných vydáních Puškina.⁸ Relativně zdařilé jsou také překlady Puškinových *pohádek*, které byly Táborskému — milovníku lidové poezie — rovněž velmi blízké.

Některé z výše uvedených nedostatků Táborský postupem času odstraňoval. Můžeme se o tom přesvědčit z básní, které přetiskoval s jistým časovým odstupem. Tehdy je částečně přizpůsoboval současnému básnickému jazyku. *Odstraňoval* hlavně nepřírozené *inverze*, nahrazoval *přechodníky* přičestími, vypouštěl neústrojná *zájmena ukazovací (tož, to)*, tradující se v našem překladatelství ještě od dob *Ohlasů písní ruských* Fr. Lad. Čelakova. V zaměňování *podstatných jmen slovesných slovesy* se odrazilo úsilí Táborského o *dramatizaci* textu, což byl, jak uvidíme dále, příznačný rys překladatelství Křičkova. Příklad takové změny je možno uvést z básně *Zas jsem navštívil ten kousek země*:

- Ни кропотливого ee дозора (Zde i dále: A. C. ПУШКИН, ПСС, М. 1935, т. 3, с. 123)
1. ni ranního jejího dohlížení (SP I, 1899, s. 453—458)
2. ni kterak ráno dohlížela na vše (Puškin pěvec svobody, s. 135—137)

Ani v druhé redakci Táborský však svůj překlad nezpřesnil (místo *кропотливый* = *pečlivý* užívá nejdříve přívlastku *ranní*, poté příslovečného určení *ráno*). Nahrazuje však podstatné jméno slovesem a tím celou výpověď konkretizuje.

V některých případech Táborský částečně pouští od svého požadavku *doslovnosti*. Například v téže básni stylisticky upravuje charakteristiku rozmístění tří sosen.

- Друг к дружке близко (с. 124)
1. druh k družce blízko
2. se k sobě tuří

Nejvíce změn však prováděl v *lexiku*, kde nahrazoval *zastaralá slova* a někdy, i když zřídka, *rusismy*. V některých případech také *upravoval rytmus* nebo *rým*. Všechny tyto změny směřovaly *k prostšímu vyjádření*, lépe *odpovídajícímu originálu*. Překlady ze třicátých let jsou tedy kvalitativně lepší než překlady starší, ne však úměrně neobyčejnému vývoji našeho básnického jazyka v období mezi dvěma válkami. I tehdy Táborský v podstatě zůstal stoupencem téže překladatelské techniky.

⁸ Spisy A. S. Puškina, sv. 1, Lyrika, Knihovna klasiků, SNKLHU, Praha 1956.

Jaká byla situace v našem překladatelství z Puškina v devatenáctém století? Kromě pozdějších badatelů, jako byl např. Josef Jirásek a Helena Procházková, kteří ve svých pracích sledují pronikání Puškinova díla k nám a jeho působení na českou literaturu,⁹ charakterizoval naše poměry velmi výstižně již Čeněk Zíbrt ve své recenzi Frančevovy bibliografie děl A. S. Puškina v české literatuře.

„Pročítajíc přehled těchto překladů, dojdeme odjinud již také známého přesvědčení, že nesoustavnost při českých překladech a neznalost příslušné literatury zaviňují zbytečně novou a novou práci, zbytečný překlad nový, někdy ještě pokulhávající za překladem starším, lepším.“¹⁰

Tato nesoustavnost v českém překladatelství z Puškina se projevila velmi názorně již v tom, jak málo se překládala Puškinova *lyrika*. Bylo to vlastně pouze několik básní, které podle nějakého zvláštního zákona přitažlivosti neustále vzbuzovaly pozornost překladatelů. Tak např. báseň *Zimní večer* byla před Tábořským přeložena celkem *pětkrát*, přičemž první překlad Čelakovského byl osmkrát přetištěn v časopisech, čítankách, poetikách i spisech F. L. Čelakovského. Svůj překlad této básně Tábořský uveřejnil poprvé v *Novině* r. 1910—1911. Po něm jej přeložili ještě V. A. Junga a Petr Kříčka.

Nejdříve se překládala Puškinova *proza* a o něco méně jeho *epika*. Avšak ani zde nebyla situace o mnoho lepší. Zatímco povídky, především *Kapitánova dcerka* a *Piková dáma* nebo některé básně lyrickoepické, jako *Cikáni* či *Poltava*, byly velmi oblíbené, jak o tom svědčí několikery překlad a časté publikování,¹¹ zůstávala jiná jeho díla zcela neznámá. Tak např. nebyla až do *třicátých let* vůbec přeložena Puškinova pohádková poéma *Ruslan a Ludmila*. Její *prolog* se u nás objevil poprvé až v r. 1928 v překladu Tábořského jako básnický doprovod grafického listu N. G. Jaschvilla. Celou báseň přeložil až o devět let později v jubilejním roce 1937 Jindřich Najman.¹² *Prolog* k *Ruslanu a Ludmile* přebásnil pro *Vybrané spisy* A. S. Puškina Petr Kříčka, po válce pak znovu celou poému přeložila Marie Marčánová.¹³

⁹ Josef Jirásek, *Rusko a my*, Vesmír, Praha 1929. Češi, Slováci a Rusko, Vesmír, Praha 1935. H. Procházková, *Puškin v české literatuře*, Katalog výstavy „Puškin 1799—1949“, uspořádané výborem pro oslavu 150. výročí narození od 31. 5. do 30. 6. 1949. Táž: *Po stopách Puškinových do let šedesátých*, *Puškin u nás*, Orbis, Svět sovětů, Praha 1949, s. 152—239 aj. články v tomto sborníku.

¹⁰ Čeněk Zíbrt, В. А. Францев, А. С. Пушкин в чешской литературе, библиографические материалы, СПб. 1898, ЧСМ, 1899, s. 343—344.

¹¹ *Kapitánova dcerka* byla do druhé světové války přeložena jedenáctkrát, otištěna šestnáctkrát, *Piková dáma* přeložena osmkrát a otištěna čtrnáctkrát, *Cikáni* byli přeloženi i otištěni čtyřikrát, *Poltava* byla přeložena třikrát a otištěna čtyřikrát. Sr. bbl. Josefa Bečky, Hugo Kosterky a Heleny Procházkové, *Puškin u nás*, s. 384 až 415.

¹² Puškin A. S., *Ruslan a Ludmila*. přel. Jindřich Najman. Předmluvu napsal E. A. Ljackij, Šolc a Šimáček, Praha 1937.

Po regionálním vydání překladů Václava Čeňka Bendla z r. 1859 došlo k prvnímu soubornějšímu knižnímu vydání Puškinovy lyriky až v *devadesátých letech*, kdy byl otištěn *Výbor menších básní* v překladu Elišky Krásnohorské.¹⁴ Svůj výběr z Puškinových básní odůvodnila Krásnohorská ve vydavatelských poznámkách, kde v souladu se svým přesvědčením kladla důraz především na Puškinovu politickou lyriku. Krásnohorská proto zařadila do svého výboru ty nejpopulárnější *Puškinovy politické básně*, jako *Na Sibiř, Volnost, Liciniovi, Antar, strom jedový* apod. Epigramy a politické básně, věnované konkrétním osobám, jež většinou vyšly pouze v zahraničním vydání Puškinových zapovězených básní,¹⁵ Krásnohorská vypustila, poněvadž se jí zdály (jak uvádí v komentáři) příliš osobní. Krásnohorská se tedy řídila zásadou *školy národní přibližovat cizí prostředí domácímu*. Kromě politických básní pojala do svého výboru také lyriku *přírodní, milostnou, reflexivní i drobné básně epické*. Bezprostředním předchůdcem snah Táborského byla tedy Eliška Krásnohorská, která mu byla blízká právě svým zdůrazňováním Puškinovy politické lyriky. Zásada Táborského byla však právě opačná — nevybíral díla, jež byla domácímu prostředí nejbližší, nýbrž ta, která nejvíce mluvila o samém básníku nebo jeho národu. Proto u nás razí cestu především *Puškinovi bojovníku* a nemilosrdnému kritikovi carské zvěle. Nejvýznamnější jsou v tomto směru jeho překlady Puškinových *epigramů*, které byly u nás téměř neznámé. Poprvé se objevily až v r. 1873 v Lumíru,¹⁶ kdy byly přeloženy podle zmíněného již vydání zapovězených Puškinových básní. V básnických spisech Karla Havlíčka Borovského se vyskytuje pouze Puškinův *Učený epigram*, který svou řízností odpovídal Havlíčkovu vkusu. Příčina malého zájmu českých překladatelů o tuto část Puškinovy tvorby je ovšem jasná — v Rusku epigramy kolovaly pouze v opisech (Havlíček se tam s nimi zřejmě nesetkal) a ani v zahraničí nebyly před lipským vydáním známy.

Své první překlady Puškinových *epigramů* Táborský uveřejnil v *Novině* r. 1911—1912.¹⁷ Některé z nich pak zařadil do své monografie *Puškin pěvec svobody*.¹⁸ Zde tedy Táborský objevoval Puškina téměř neznámého.

¹³ Prolog k Ruslanu a Ludmile, přel. Petr Kříčka, *Vybrané spisy A. S. Puškina*, sv. 4, Melantrich, Praha 1938, s. 195—196. Ruslan a Ludmila, přel. M. Marčanová, *Pohádky a poémy*, Knihovna klasiků, SNKLHU, Praha 1954, s. 97—202.

¹⁴ *Výbor básní Alexandra Puškina*, přel. V. Č. Bendl, Písek 1859. *A. S. Puškin Výbor menších básní*, přel. E. Krásnohorská, SSP, sv. 27, J. Otto, Praha 1894.

¹⁵ *Собрание стихотворений Пушкина, Рылеева, Лермонтова и других лучших авторов*, Leipzig 1858. Táborský tuto sbírku vlastnil a překládal podle ní — o tom viz Puškin pěvec svobody, s. 36.

¹⁶ Epigramy A. S. Puškina, př. neuveden: *Hraběti V-Vu, Hraběnce A. A. Orlovové-Česenské, Památce Alexandra I., Kněžně S. A. Urusové, Sobě*, Lumír 1973, s. 363—364.

¹⁷ Viz bbl. příloha.

¹⁸ Z epigramů uveřejněných v *Novině* zde otiskuje epigramy: *Na Fotia, Na Karamzina, Na Arakčejeva*, V *Album E. J. Sosnické*. Kromě nich sem zařadil tři epigramy na Alexandra I. (*Na Alexandra I., Jen, jen se carem stal, Památce Alexandra I.*), *Na hr.*

V překladech Puškinovy politické lyriky Táborský navazoval na *Výbor menších básní* E. Krásnohorské. Vzhledem k tomu, že tak činil více než po čtyřiceti letech, překládal znovu některé básně, známé z tlumočení buď Krásnohorské (*Volnost, Liciniu, Poslání na Sibiř, Ančar*)¹⁹ nebo Junga (*Arion*).²⁰ Poprvé přeložil básně: *Pestělovi, Puščinu, Ó hoře, ó sne šílený! Vstaň, Řecko, vstaň! Já ctitel svobody a pravdy, Mám rozum již a licoměřím, Pohádky (Noël)*, mladistvou Puškinovu satirickou pohádku *Bova* aj. Básně Táborský uvádí buď jako přílohy nebo jako ukázky v textu, který tím nabývá na živosti a plastičnosti. K Puškinovým politickým básním se řadí i *desátá kapitola Evžena Oněgina*, kterou Táborský překládá u nás rovněž poprvé. Nezávisle na něm přeložil tuto dosud neznámou část Evžena Oněgina (nawsvědčující, že chtěl Puškin psát o hnutí děkabristů) téhož roku Bohumil Mathesius, který ji uveřejnil spolu s Jungovým překladem *Evžena Oněgina* r. 1937. Oba překladatelé o sobě nevěděli, jak ukazují odchylky v textu a různá vysvětlení některých veršů, ačkoli oba užívali téhož vydání studie B. Tomáševského,²¹ vedly je k tomu zřejmě různé varianty textu. Srovnáním obou překladů docházíme rovněž k zajímavému zjištění: překlad Táborského se Mathesiovu tlumočení téměř vyrovná, některé partie jsou dokonce lepší než u Mathesia.

Neznámou tvář ruského klasika Táborský objevil svými překlady Puškinovy lyceální poezie, již dokumentoval první kapitolu své monografie. Táborský použil nejen Puškinových sebraných spisů. Čerpal i z korespondence, deníkových zápisků, biografických materiálů apod.²² I když některé z básní uvedl pouze v úryvku,²³ upozornil tím na zajímavé údobí Puškinova života i tvorby.

Významné však byly ve své době i překlady Puškinovy *lyriky subjektivní, reflexivní a přírodní* z pera Fr. Táborského.²⁴ Malá část těchto básní byla uveřejněna již dříve, hlavně časopisecky, kde většinou zapadla, jak o tom svědčí stále nové překlady těchto básní. Zásluha Táborského spočívá především v tom, že na tuto část Puškinovy tvorby po E. Krásnohorské znovu upozornil a rozšířil její znalost řadou nových překladů.

Orlovovou, Přátelům, Cenzoru Krasovskému, Nedážno verši jsem si trochu zapisk, Ptáče, Žije, žije kuřáček; všechny uvádí v textu jako doklady Puškinovy bojovnosti. Kromě tří: Přátelům (viz E. Krásnohorská, *Výbor menších básní*), *Na hr. Orlovovou a Památce Alexandra I.* (viz Lumír 1973) přeložil všechny epigramy poprvé.

¹⁹ Báseň *Ančar* poprvé přeložil Lad. Čelakovský, ČČM 1857, s. 268; přetištěno v *Slovancké poezii* F. Vymazala, Brno 1874, s. 89–94.

²⁰ Z Puškinovy lyriky, přel. V. A. Jung, *Květy země II*, Praha 1920, s. 90.

²¹ Б. Томашевский, *Десятая глава Евгения Онегина*, Литературное наследство, т. 16—18, М. 1936, с. 379—420.

²² viz pozn. 3.

²³ Jde o básně: *Blažen, kdo vzdor všem hlomozům, Hodující studenti, Kamarádům, Píseň, V jeskyních Helikona, Vzpomínka v Carském Sele* apod. V příloze uvádí báseň *Čaadajevu*.

²⁴ O tom viz: Antonín Grund, *Setkání Fr. Táborského s Puškinem, Puškin u nás*, s. 272—280.

Téměř neznámá byla u nás v 19. století také většina Puškinových *pohádek*. Několikrát byla přeložena pouze *Pohádka o rybáři a zlaté rybce*.²⁵ Z konce století pocházejí první překlady *Pohádky o caru Saltánovi* a *Pohádky o zlatém kohoutku*.²⁶ Byly to však překlady slabé, plné rusismů, překladatelských lapsů a nedostatků. Např. Josef J i r e č e k překládal *Pohádku o rybáři a zlaté rybce*, psanou *tónickým* rytmem ruské lidové epiky, *čtyřstopým trochejem*. Je samozřejmě, že tím naprosto setřel charakter ruské ústní slovesnosti, který Puškin v této pohádce zachovává.²⁷ Jiné překlady byly ještě horší.²⁸ Táborský, jenž byl odchován lidovou tradicí valašských hor, již obdivoval a studoval po celý život, který se zabýval překlady ruské lidové slovesnosti a jenž byl ve své básnické tvorbě lidovou poezií poznamenán, měl k těmto kouzelným pohádkovým poémám zvláště blízko. Ve svých překladech zachovává pečlivě charakteristické znaky lidové poezie: časté *responze*, *anafory*, *paliologie*, *deminutiva* apod. Ani tentokrát se však nedovedl ubránit některým nedostatkům, které jsou pro jeho překlady příznačné. Zvláště v pohádkách s pravidelným rýmem se musí uchýlovat k rýmovým vycpávkám, jež mnohdy zatemňují či mění smysl verše nebo tropu, anebo jsou zbytečným přívěskem, rozmělnujícím prostotu Puškinova stylu.

Na Puškinových pohádkách, u nichž se zachoval rukopis překladu, si můžeme současně ověřit způsob práce Táborského jednak v samotném procesu překládání, jednak při úpravách textu pro druhé vydání. Uvedené překlady s výjimkou *Pohádky o caru Saltánovi*, jež byla již dříve publikována, vznikly ve velmi krátké době. Během pěti dní, od 24. června do 29. čer-

²⁵ *Pohádka o rybákovi a rybičce*, přel. V. Č. Bendl, Zlaté klasy 1. 1854, s. 181—183. *Pohádka o zlaté rybce*, přel. Josef Jireček, Čítanka pro 1. tř. nižších gymnazii, Praha 1856, s. 173—178, přetištěna v dalších vydáních r. 1858, 1860, 1869, ve Zlatých lístcích 1869, s. 1—9, ve Slovanské poezii F. Vymazala 1874, s. 94—97. Bez uvedení překladatele vyšla v České čítance pro 1. tř. škol středních r. 1894, s. 114—117, v Besedách lidu 1899, s. 159—162, v Chaloupce (v příloze Země) 1922, s. 33—34, ve Výboru slovesného umění patnácti básníků A. Holuba, Praha 1933, seš. 1, s. 46—52. (O překladu Táb. viz dále v bbl. příloze.) A. S. Puškin, *Tři pohádky*, přel. Petr Kříčka, Praha 1949, s. 41—50. A. S. Puškin, *Pohádky*, přel. Fr. Hrubín, *Živá voda*, Mladá fronta, Praha 1949, s. 58—66. A. S. Puškin, *Výbor z díla*, d. 3, Klasikové, sv. 10, přel. Zdeňka Vovsová, Svoboda, Praha 1950, s. 239—244. Totéž: Spisy A. S. Puškina, D. 3, Praha 1954, s. 57—64. Srovnáním všech těchto překladů se zabýval Bedřich Dohnal. Sr.: Бедржих Догнал, Чешские переводы пушкинской Сказки о рыбаке и рыбке, in: Чешско-русские и словацко-русские литературные отношения, Наука, М. 1968, с. 264—275.

²⁶ *Pohádka o caru Saltánovi*, přel. Ladislav Zdeněk Macháček, Svatvečer 1899, s. 532 až 535. *Pohádka o zlatém kohoutku* (překladatel neuveden) Besedy lidu 7, 1899, s. 171, 174.

²⁷ Této okolnosti si ostatně povšiml již Táborský, jak je to zřejmé z jeho předmluvy k Puškinovým Pohádkám, Praha 1930, kde píše na s. 11: „Jireček přeložil ji (Pohádku o zlaté rybce) čtyřstopým trochejem, ne vždycky správným, což by tolik nevadilo, jako to, že to není rytmus Puškinův, který jest ozvukem rytmu starých bylin.“

²⁸ Byly i pokusy o převyprávění prózou, sr. např. Antonín Růžica, *Sedmero pohádek*, A. Šašek, Velké Meziříčí 1904.

na 1927, Táborský přeložil na letním bytě v Bystřici pod Hostýnem všechny čtyři zbývající Puškinovy pohádky: *Pohádku o mrtvé carevně a o sedmi bohatýrech* 24. června, *Pohádku o rybáři a rybce* 26. června, *Pohádku o zlatém kohoutku* 27. června a *Pohádku o popovi a dělního jeho Baldovi* 29. června. (V rukopise užívá názvu *O kupci Tulipánovi a jeho dělníku Klackopi.*) V závěrečné poznámce k této pohádce i v předmluvě ke knižnímu vydání Táborský poznamenává, že se změněným názvem byl text tištěn až do r. 1882.²⁹ Z rukopisu je rovněž vidět, jak hledal vhodný ekvivalent pro jméno Balda, které původně přejímá beze změny z originálu, poté však zřejmě pod vlivem nových tendencí v českém překladatelství užívá v knižním vydání počeštěné podoby *Klacek*. Množství oprav v rukopisech i některá různočtení ve srovnání s knižní podobou i zmíněné datace dosvědčují zcela jasně, že se jedná o prvopisy. Z konfrontace jednotlivých textů se přesvědčíme o tom, že Táborský nabyl značné překladatelské zručnosti. Je to zřejmé jak z rychlosti, s jakou překládal, tak z toho, že na textu jednou hotovém již většinou měnil jen málo. (Např. v *Pohádce o zlatém kohoutku* zaměňuje archaismus *pomniš* soudobým tvarem *pamatuješ.*) Jedinou výjimku v tomto směru tvoří *Pohádka o popovi*, která byla pro Táborského zřejmě značným překladatelským problémem už pro tónický rytmus v češtině velmi nezvyklý.³⁰ Kromě úprav rytmu, většinou směřujících k větší pravidelnosti, zdokonaloval Táborský především souznění veršů. Za cenu přesného rýmu, jímž nahrazoval původní asonance, musí si však často vypomáhat mnohem většími prohřešky, jako jsou rusismy a rýmové vycpávky. To byl také zřejmě důvod, proč se Táborský při dalším přetištění této pohádky rozhodl pro novou úpravu původního rukopisu. V této podobě byla *Pohádka o popovi a jeho dělníku Baldovi* zařazena do 4. svazku *Vybraných spisů A. S. Puškina* z r. 1938, v němž jsou jinak zastoupeny práce nové překladatelské generace: Pavla Eisnera, Josefa Horu, Vítězslava Nezvala, Petra Křičky a mladého Františka Nechvátala, v jehož tlumočení sem byla zařazena *Pohádka o zlatém kohoutkovi*, ačkoli původně mělo být použito rovněž překladu Fr. Táborského. O podrobnostech s tím spojených se dovidáme z korespondence Táborského, z níž je zřejmé, že podnět k použití

²⁹ V. A. Žukovskij uveřejnil poprvé pohádku r. 1840 s názvem *Купец Кузьма Остолоп, по произведению осинового лоб.* Sr.: И. М. Колесницкая, *Сказки, Пушкин, Итоги и проблемы изучения.* Коллективная моногр. под ред. В. П. Городецкого, Н. В. Измайлова, Б. С. Мейлаха, Наука, М.—Л. 1966, с. 437. Roku 1882 byl poprvé otištěn původní Puškinův text ve vydání spisů za red. P. A. Jefremova, avšak ještě s celou řadou chyb, které o dva roky později, r. 1884, upravil V. Ja. Jakuškin v časopise *Русская старина*. Sr. А. С. Пушкин, ПСС в 9 тт. под общей редакцией Ю. Г. Оксмана и М. А. Цявловского, М. 1935, т. 3, с. 380—382.

³⁰ Josef Hrabák uvádí jako jediné dva doklady skladeb psaných tónickým veršem *Ohlasy písní ruských Fr. Lad. Čelakovského a drama O. Theera Faethon* (1917). In.: *Úvod do teorie verše*, SPN, Praha 1958, s. 96—97; *Umíte číst poezii*, Krajské nakl. Brno 1963, s. 161; *Nejdůležitější zvláštnosti českého verše*, L. I. Timofeev, *Základy teorie literatury*, s. 442—444.

některých překladů Táborského dal Roman Jakobson, který spolu s Alfrédem Bémem redigoval předválečné vydání *Vybraných spisů A. S. Puškina*. Dne 19. 4. 1936 psal v této věci Táborskému Arne Novák:

„Před několika dny se mně ptal kol. Roman Jakobson, zda byste neodmítl jeho dotaz (za soubornou redakci českých překladů Puškina), směli-li by tam pojmouti Vaše přetlumočení básnických Puškinových pohádek. Ujistil jsem ho, že Vás to bude spíše jen těšiti, zvláště když redakce si vybírá jenom zdařilé kusy překladatelského umění. Doufám, že jsem odpovéděl ve Vašich intencích. Snad Vám to Jakobson již psal.“

Dne 6. 5. 1936 pak skutečně píše Roman Jakobson Táborskému:

Slovutný Mistrě,

dovoluji si obrátiti se na Vás s velkou prosbou, o níž už víte od prof. A. Nováka a k níž, jak jsem [se] s radostí od něho dozvěděl, stavíte se kladně. Rediguji s kol. Bémem pro Melantrich čtyřsvazkové vydání vybraných spisů Puškinových v nových českých překladech. Z dřívějších překladů bychom rádi převzali jedině váš krásný překlad Puškinových pohádek. Přesvědčil jsem se i podrobným rozbořem jednotlivých českých překladů ve svém semináři, že tento váš překlad daleko vyniká nad ostatní starší překlady z Puškina a je vůbec jedním z nejmistrnějších básnických překladů českých. Je doopravdy kongeniální originálu. Z Puškinových pohádek pojmáme do svazku epiky pohádky o Zlatém Kohoutkovi, o Baldovi a eventuálně také o Zlaté rybce. Prosíme Vás, slovutný Mistrě, abyste nám laskavě dovolil přetištění Vašich překladů těchto pohádek. O technické stránce by se s Vámi dohodlo přímo nakladatelství.

V hluboké úctě k Vám i k Vaší vynikající životní práci o přiblížení ruského uměleckého světa českému.

Roman Jakobson.

Původně tedy chtěl Jakobson uplatnit tři pohádky v překladu Táborského. Ještě o rok později píše Jakobson Táborskému 20. května 1937 v dopise, kde mu děkuje za monografii *Puškin pěvec svobody*, již si vysoce váží:

„Těším se na další svazek zčeštěného Puškina s Vaším překladem Pohádky o popovi. Dovolí-li rozsah svazku, zařadíme tam také Zlatou rybku.“³¹

Nakonec byla z prací Táborského ve *Vybraných spisech* otištěna jen *Pohádka o popovi a jeho čeledínu Baldovi. Pohádka o rybáři a rybce* sem zařazena vůbec nebyla. Pro poválečné vydání Puškinových spisů, do jejichž prvního svazku bylo poято i několik epigramů v převodu Táborského, přebásnil *Pohádku o popovi* František Halas.³² Ve třicátých letech se z překladů Táborského objevila ještě dvakrát *Pohádka o rybáři a zlaté rybce*. V r. 1935 ji pojal do svého sborníku *Svět pohádek* Vojtěch Zelenka a v r. 1937 ji vydala Ruská matice ke stému výročí Puškinovy smrti. Zástupce Ruské matice ocenil v dopise z 2. srpna 1936,³³ který tomuto vydání předcházal, překlad Táborského jako nejlepší ze všech dosavadních tlumočení

³¹ Pozůstalost F. T.

³² Spisy A. S. Puškina, sv. 3, SNKLHU, Praha 1954.

³³ Pozůstalost F. T.

této pohádky. Přes určité rusifikační tendence, které mají ostatně u českých překladů ruské lidové slovesnosti nebo literatury ji inspirované svou dávnou tradicí, zachoval si tento překlad Táborského až na několik méně zdařilých míst svou svěžest dodnes. Do jisté míry předčí i pozdější tlumočení Zdeňky Bergrové - Vovsové z počátku padesátých let, které je sice lexikálně i stylisticky modernější, je však rovněž záměrně rusifikováno.³⁴ Zdařilejší jsou dva překlady, které vznikly roku 1949 zásluhou vynikajících českých básníků — Františka Hrubína a Petra Kříčky. Hrubín vytvořil velmi přirozený básnický překlad. Tónice originálu se však vzdálil užitím pravidelného daktylotrochejského verše. Nejlepším tlumočením *Pohádky o rybáři a rybce* proto dodnes zůstává překlad Petra Kříčky.

Táborského překlady Puškinových pohádek vyvolaly ve své době velmi příznivou odezvu kritiky. Týká se to již prvního bibliofilského vydání *Pohádky o caru Saltánovi* z r. 1911, i když sám fakt, že bylo pro bibliofilii použito překladu, vyvolal určité rozpaky. Kritika oceňovala pečlivost překladu Táborského, místy však text zřejmě působil poněkud nezvykle.³⁵ Ještě větší ohlas vyvolalo knižní vydání Puškinových pohádek. Kritikové podtrhovali překladatelské úsilí o komplexní vystižení originálu.³⁶ Vysoce hodnotili jeho cit pro lidovou slovesnost, z níž Puškin vycházel, při čemž zdůrazňovali návaznost překladatelského stylu Táborského na Fr. L. Čelakovského.³⁷ I recenzent zmíněného melantrišského vydání z r. 1938 se o Táborském vyjádřil s úctou jako o „osmdesátiletém klasikovi našeho básnického překladu.“³⁸

Chvála soudobých kritiků nebyla planá. Posuzováno z hlediska celého překladatelského díla Táborského je třeba říci, že překlady Puškinových pohádek patří k jeho nejlepším pracím.

Máme-li zařadit Táborského do celého překladatelského proudu a určit v něm jeho postavení, je třeba vytknout rozdíly, které jej odlišovaly od předchozích i následujících generací. Srovnáme-li styl překladů Táborského s tlumočením Elišky KRÁSNOHORSKÉ (1847—1926), jež byla v překladech z Puškina nejvýznamnější představitelkou ruchovců, vidíme, že Táborský dodržuje překladatelskou věrnost mnohem důsledněji. Obecně lze říci, že Krásnohorské jde více o básnické vyjádření Puškinovy myšlenky než o úzkostlivé zachování formy. Tak např. Krásnohorská mění rýmovou struk-

³⁴ Bedřich Dohnal, *Překladatel a básník, Petr Kříčka a české i cizí překlady z Puškina*, ČSAV, Praha 1970, s. 199 n. Dohnal analyzuje překlady tří Puškinových pohádek: *Pohádky o rybáři a rybce*, *O popovi* a *O caru Saltánovi*; pozornost věnuje i Fr. Táborskému.

³⁵ —pa— Puškin A. S.: *Pohádka o caru Saltánovi*, přel. Fr. Táborský, Zvon 11, 1910 až 1911, s. 637. Dr. G. Lerch, Krakonoš 33, 1911, č. 52, s. 2—3.

³⁶ Oý (Opolský), A. S. Puškin, *Pohádky*, přel. Fr. Táborský, Lumír 56, 1929, s. 439 až 440. —r—, A. S. Puškin, SP 22, 1930, s. 640.

³⁷ Hch. (Heidenreich-Dolanský), J., A. S. Puškin, *Pohádky*, LN 38, 1930, č. 293, s. 7.

³⁸ a, Trvalý přínos jubilea. Nad dokončeným překladem A. S. Puškina, České slovo 20. 3. 1938, s. 11.

туру, transformuje Puškinův styl — je mnohomluvnější než originál. Jako příklad lze uvést její překlad básně Exegi monumentum, jež patří ke klíčovým dílům Puškinovy lyriky.³⁹

Я памятник себе воздвиг нерукотворный,	a
К нему не зарастет народная тропа,	b
Вознесся выше он главою непокорной	a
Александрійского столпа.	b

(т. 3, с. 143)

Krásnohorská :

Svůj pomník buduji, ne ruk to dílo prosté:	a
lid k němu připroudí a cesta nezaroste	a
on hrdé téměř své až v jasnou nebes hloub	b
vzpne výš než Alexandrův sloup.	b

(Výbor menších básní, s. 35)

Táborský :

Já pomník zřídil si ne rukou zbudovaný,	a
pěšina k němu nezaroste lidová;	b
on nepoddajnou vzpjal se hlavou k nebes báni	a
výš sloupu Alexandrova.	b

(SP 1899, s. 453)

Rozdíl mezi oběma překlady je evidentní. Zatímco Krásnohorská nahrazuje Puškinův střídavý rým rýmem sdruženým, Táborský jej zachovává. Krásnohorská zesiluje Puškinův výraz *нерукотворный* obratem *ne ruk to dílo prosté*; zvláště druhý verš rozšiřuje a dramatizuje. Podobně je tomu i v mnohomluvném třetím verši i v stroce závěrečné. Příkladem emocionálního umocnění je i záměna sousloví *непокорная глава* = *vzdorná hlava* synekdochou *hrdé téměř*. Puškinova báseň proto ztrácí v podání Krásnohorské hodně na své gnómičnosti. Táborský sice zachovává formální znaky originálu, avšak za cenu jazykových násilností, takže jeho verze je méně obratná než starší překlad Krásnohorské. Mohli bychom však citovat pasáže, které naopak Táborský přeložil výrazněji než Krásnohorská. Z uvedeného příkladu proto nelze vyvozovat, že by Táborský byl méně dovedným překladatelem. Dobová podmíněnost překladů Krásnohorské se projevila především v lexiku, bohatém na lumírovské *poetismy* (*ručeť, zoře*), *hláskové licence* (*nevidný, toužný pohled*), na příliš *abstraktní vyjadřování* (*plane v zmar*) atd. To byly ovšem stylistické prostředky běžné i v soudobé původní básnické tvorbě.

Stejně překladatelské zásady jako Táborský zastával jeho vrstevník Václav A. JUNG (1858—1927), jehož výbor z Puškinovy lyriky, obsahující kromě veršů *reflexivních, přírodních a politických* včetně *epigramů* také Puškinovu *drobnou epiku*, vyšel r. 1920.⁴⁰ Podobně jako Táborský užívá i Jung metody *věrného překladu*. Pro srovnání lze uvést tytéž verše:

³⁹ М. П. Алексеев, *Стихотворение Пушкина „Я памятник себе воздвиг...“ Проблемы его изучения*, Наука, Л. 1967.

⁴⁰ V. A. Jung, *Z Puškinovy lyriky*, Minařík, Praha 1920, Jung je i překladatelem Evžena Oněgina, jehož první knižní vydání recenzoval Táborský, NL 2. 12. 1892, s. 4.

Já pomník zřídil si, ne lidských rukou dílem,
sem sotva zaroste kdy cesta lidová;
on bude tyčit se svým neúchylným tělem
výš sloupu Alexandrova. (s. 83)

Stejně jako Táborský dovoluje si Jung jistou překladatelskou volnost pouze ve třetím verši, jinak překládá velmi přesně. Jungova příbuznost se školou *ruchovců* a se *Sládkem* se projevila i v jeho stylu. Podobně jako *Sládek* užívá Jung *složenin* jako: *zlobyplný, smutkuplný, velduch, škarohledý* apod. Táborský se ve svých překladech z Puškina od této manýry oprostil, ačkoli u Lermontova jí užíval dosti často. V tomto směru jsou jeho překlady z Puškina přirozenější a modernější. V podstatě to jsou však překladatelé navzájem si velmi blízcí jak způsobem práce, tak i její úrovní.

Překlad Puškinova *Pomníku* je zařazen jako vyvrcholení sbírky *Puškinaových Básní z r. 1937* v tlumočení Ilji Barta. Přestože Ilja BART (1910 až 1973) patřil k mladé překladatelské generaci a měl proto sklon k volnějším převodům originálu, pracoval příliš zběžně a užíval mnohdy otřelých básnických obrátů, což jeho překlady značně archaizuje. Tak je tomu i v jeho verzi daného úryvku:

Já pomník jsem si <i>zdvih</i> svou <i>pisní mocnou, volnou,</i>	a
lid s láskou k němu bude proudit za všech dob,	b
<i>vznes'</i> se do výše hlavou <i>hrdou, nepokornou</i>	a
nad Alexandrův carský sloup (s. 67)	b

Bart užívá archaických *licenci* (*zdvih, vznes*), rýmových a rytmických *výplní*, jimiž dosahuje alexandrinu (*svou písni mocnou, volnou*), zbytečných *epitet*, zesilujících expresivnost originálu (*hrdou*), *transliterace* originálu (*nepokornou*), které se vyhnuli oba starší překladatelé. Podobné příklady nalezneme v hojně míře i v jiných Bartových překladech, které byly ve své době i později podrobeny velmi ostré kritice.⁴¹ Patří k nejslabším českým překladům z Puškina.

Puškinova lyrika našla ve třicátých letech svého mistrného tlumočnicka v básnický i překladatelský zkušeném Petru KŘIČKOVI (1884—1949), kterému se poprvé u nás podařilo zachytit ty do té doby nevystižené tóny Puškinových kouzelných veršů. V obou svých bohatě dokumentovaných monografiích, věnovaných srovnávací analýze Kříčkových překladů Puškina, dokazuje Bedřich Dohnal, že hlavní příčinou Kříčkova úspěchu bylo jeho pojetí překladu jako *tvarové transpozice*.⁴² Rozdíl mezi Táborským,

⁴¹ A. S. Puškin, *Básně*, přel. Ilja Bart, Lidová kultura, Praha 1937. Jeho překlad podrobil zdrcující kritice R. Jakobson v recenzi *Puškinovy básně v překladu Ilji Barta*, Slovo a slovesnost, 3, 1937, s. 122—124. V závěru svého posudku staví Jakobson Bartův nezdar do protikladu k dobrým překladatelům, mezi něž počítá i Táborského: „Lze nesouhlasit s jednotlivými překladatelskými zásadami a tvárnými prostředky Ot. Fischera, Hory, Junga, Kříčky, Táborského, ale nelze popřít, že jejich překlady Puškinových básnických děl jsou kvalifikovanou prací a zásadnějším kulturním činem. Tím se markantně liší od posuzovaného překladu.“ (s. 124).

Jungem a mladou překladatelskou generací byl tedy dán novým pojetím překladu slovně *volnějšiho* a dobově *aktualizovaného*. Nejmarkantnější je to v Puškinově *přírodní lyrice*, jež výborně odpovídala básnickému ladění Kříčkovu, nikoli však založení Táborského a jen částečně V. A. Junga.

I když tlumočení Táborského zahrnuje jen malou část Puškinova díla, má v dějinách českého překladu čestné místo. Důvodem je především zasvěcený výběr. Táborský dovedl vždy vystihnout, která část básníkova díla je u nás nejméně známa. O něco vyšší úroveň jeho překladů z Puškina než z Lermontova nevyplývá z rozdílů v překladatelské metodě. Je spíše důsledkem větší zkušenosti a souvisí i s tím, že překládal jen verše, které mu byly blízké. O velké zručnosti Táborského nás přesvědčuje rychlost, s níž přeložil Puškinovy *pohádky*, jež patří k nejlepší části jeho překladatelského odkazu. Vzhledem k tomu, že jeho překlady z Puškina vznikaly s velkým časovým odstupem a že jejich hlavní část pochází z konce dvacátých a z počátku třicátých let, můžeme si na nich současně ověřit, že Táborský se jako překladatel příliš nevyvíjel, že pracoval po celý život v podstatě *podle týchž překladatelských zásad*. Je to zřejmé z úprav jeho starších prací pro nová vydání, i když některé změny odpovídají jazykovému vývoji a někde se v nich projevuje i určitý odstup od zásad doslovného překladu, vyvolaný vlivem nové překladatelské praxe v době meziválečné.

⁴² Bedřich Dohnal, *Překladatel a básník*; týž, *Genese překladu. Vznik, vývoj a význam Kříčkova překladu Puškinovy lyriky*, Slovanská knihovna, Praha 1971, s. 155. Viz také jeho studie: *České překlady Puškinovy Pohádky o caru Saltánovi*, *Slavia* 37, 1968, s. 111—123; *Překlad jako tvar (K českým překladům poezie Puškinovy)*, *Slavia* 37, 1968, s. 603—626; *České překlady Puškinovy Pohádky o popovi a jeho dělníku Baldovi*, *Slovo a slovesnost* 28, 1967, s. 227—237 aj.

